

*Piše: Sandra Mandić, dokumentaristkinja
05.02.2021.*

ZNAČAJ FOTOGRAFIJE U MEDIJIMA

Svakodnevno konzumiramo razne informacije iz masovnih medija i gotovo nemoguće je zamisliti dan bez toga. Želimo da budemo informisani, da nam se ukaže na neki novi aspekt u određenim temama, da sagledamo svoje stavove. Iako tražimo vesti koje nas zanimaju, (ne)svjesni smo da nam se mnoge nameću. Prvo što nam privlači pažnju su slika i naslov, a pitanje je koliko ljudi će nastaviti dalje da čita određeni članak. Mi smo vizuelna bića i prirodno je da pogled prvo usmerimo na fotografiju, ilustraciju. To dovoljno govori o značaju i uticaju fotografije u štampanim i digitalnim medijima. Poznata fraza da slika vredi hiljadu reči je za mnoge tačna i opravdana, ali nailazi i na kritičko razmišljanje. Razlika je i u tome da li gledamo ili vidimo. Znamo da ne postoji apsolutna verodostojnost prikazane situacije. Fotografkinje i fotografi prave izbor prilikom stvaranje određene fotografije – u izboru objektiva, svetla, rakursa, tu je i postprodukcija i tako dalje. Koliko god se trudili da budu objektivni, ipak su subjektivni. Sa jedne strane je publika – koja čita, gleda, sluša razne sadržaje, a sa druge mediji - koji te sadržaje oblikuju i nude. Određene teme, kao što su seksualno nasilje, nasilje u porodici i mnoge druge, zahtevaju dodatnu pažnju i senzibilisan pristup, kao i dodatnu edukaciju profesionalaca koji rade u medijima. Jako je važno da postoji svest o ličnoj odgovornosti, samoanalizi, stalnoj edukaciji – formalnoj i neformalnoj, kako se ne bi nanela ili nanosila šteta drugima. Etički standardi profesionalnog postupanja su navedeni u Kodeksu novinara Srbije, koji su postavili NUNS i UNS. Za sve koji rade u medijima, Kodeks je štivo broj 1.

U ovom delu, objavljujemo intervju sa fotoreporterka i fotoreporterima, koji odgovaraju na razna pitanja o svom iskustvu i izazovima na koje nailaze u radu. Nadamo se da će vam ovi tekstovi biti korisni.

Sa Milenom Đorđević, zamenicom urednika fotografije Internet portala „Telegraf“, razgovarala je Sandra Mandić:

Milena Đorđević je zamenica urednika fotografije internet portala “Telegraf” – Internet Group, od 2012. godine. Radila je u medijskim kućama Ringier Axel Springer, Press Publishing Group, Media News Group, na internet portalima i štampanim izdanjima. Diplomirala je fotografiju 2007. godine na Fakultetu primenjenih umetnosti u Beogradu. Trenutno završava doktorske studije na smeru Studije savremenih transdisciplinarnih umetnosti i medija (DTUM) Univerzitet Singidunum. Od 2011. godine predaje na fotografiju na Fakultetu za medije i komunikacije.

• Milena, koja je uloga fotografije u štampanim ili digitalnim medijima?

Ako posmatramo relaciju fotografije i teksta, uobičajeno je mišljenje da fotografija treba da ilustruje tekst. Ipak, fotografija je mnogo više od vizuelnog priloga tekstu. Fotografiji se od samog nastanka slepo veruje. Ona svedoči o događaju. Fotografija je dokaz da se nešto zaista dogodilo. Od trenutka kada je sama fotografija postala vest, utemeljen je put fotožurnalizmu.

Uvođenje fotografije u štampu je bilo od presudne važnosti. Fotografija masama menja percepciju sveta. Ona je prozor u daleke i neviđene situacije koje nam čini dostupnim. Pisana reč je apstraktna, a fotografija je direktni odraz događaja. Njoj se veruje. Fotografija svedoči „ovo je bilo“.

Zbog toga je fotografija oduvek bila savršen manipulativan medij. Mnoge fotografije su utkane ikonički u kolektivnoj memoriji. Fotografije nasilja, kao i ratne slike, konzumiraju se u velikim količinama, nesvesno i automatski, bez ikakve zadržke, bez sumnji i promišljanja konteksta objavljivanja i značenja koja im se pripisuju.

Sa pojavom online medija i društvenih mreža, taj uticaj fotografije je još vidljiviji. Neverovatna je brzina i lakoća širenja slike u internet mreži kao i teškoća kontrole nad svim budućim kontekstima u koje može biti stavljena. To je izuzetno važno. Neretko se dešava da fotografija određene osobe ili događaja završi kao ilustracija za potpuno drugi slučaj. Težnja da se bude prvi u objavi vesti, dovodi do plasiranja neproverenih informacija. Takvu štetu je teško sanirati. Naše oči pamte sliku. Zato na fotografije reagujemo više nego na tekst ili naslov. To je razlog sve većeg broja fotografija u medijima. „Prostor“ u online novinarstvu, za razliku od štampe koja je po tom pitanju vrlo ograničena, nudi mnogobrojne mogućnosti poput galerija slika ili „embedovanja“ (ubacivanja) raznih statusa društvenih mreža. To tekst čini vizuelno dinamičnijim, ali takođe vodi drugoj krajnosti. Nekontrolisan odabir i preterivanje u broju slika u potpunosti narušava jasnu komunikaciju fotografije i posmatrača. U štampanim medijima je moguće napraviti precizniju selekciju objavljenog fotografskog sadržaja. Praksa je pokazala da je naslovna fotografija ta koja čitaoca „uvodi“ u tekst. Iz tog razloga su često najavne fotografije „bombastične“ u skladu sa senzacijom koju „prodaju“.

Fotografija se smatra verodostojnim dokumentom nekog događaja, autentičnim odrazom stvarnosti, iako se njena značenja neretko naknadno konstruišu, i to pomoću potpisa ispod slike, na primer. Velika je moć medija fotografije i kako ona utiče na javno mnjenje. Pitanja o kojima treba promišljati tiču se etike onih koji fotografišu, ali i onih koji fotografije (ne)objavljaju? Kako čitamo fotografije, onako kako ih vidimo ili onako kako su nam prezentovane? Informacija nikada nije neutralna, činjenice se mogu različito interpretirati.

U biti fotožurnalizma od početka je težnja ka autentičnim fotografijama. Ukoliko redakcija poseduje konkretne fotografije koje može dobiti od dopisnika, žrtava, porodice, policije - iskoristiće njih, sem ako nisu previše eksplicitne. Praksa je da se fotografije koje sadrže preosetljive sadržaje ili uklanjaju ili delimično maskiraju, zamagljuju i slično. Važno je napomenuti da ne postoji tačna granica i da je to uvek na kraju procena urednika šta je „previše“, šta je „neprikladno“, „uznemirujuće“ i na koji način će se izvršiti grafička intervencija na samoj fotografiji (crna traka, „blurovanje“, pikselizacija i sl..)

Drugi način je korišćenje ilustracija koje mogu biti stock fotografije ili ilustrativne fotografije same redakcije. Prednost ovih fotografija je što su lišene agresivnog sadržaja, što ne otkrivaju ničiji identitet. Sa druge strane, umeju da budu previše „umivene i našminkane“, deluju dosta stilizovano, poput filmskih scena i urednici često smatraju da su izveštačene. Dakle, nisu uvek najbolje rešenje. Nekada nema autentičnih fotografija pa se mora pribеći ilustraciji, a ponekada su autentične neprihvatljive pa je ilustrovanje manje bolno rešenje.

Treći i najispravniji način je da redakcija organizuje snimanje i fotografisanje i da onda fotograf namenski, uz planski pristup, posle analize, razgovora i dogovora, kako sa osobom koja je preživela nasilje, tako i sa svojim saradnicima novinarima, urednicima, napravi najbolju meru onoga što će snimiti i prikazati.

• **Kada fotografišete osobu koja je bila u situaciji nasilja, kako birate lokacije? Da li je prioritet da prvo nju pitate gde bi joj odgovaralo da se obavi snimanje?**

Ovo je jako važno. Najbolje je okruženje u kome će se osoba osećati lagodno, manje uznemireno, uplašeno... U drugi plan se mora staviti fotogeničnost samog prostora i nipošto ne treba insistirati na mestu na kome se nasilje dogodilo... U praksi nije uvek napravljen dobar izbor lokacije. Često to bude iz krajnje logističkih i operativnih razloga, ili zbog nedovoljnog promišljanja o tome da li sagovornik ili sagovornica mogu slobodno da pričaju o tako nečemu emotivnom i traumatičnom na mestima kao što su kafići, klubovi, lobiji hotela, u parku, u redakciji časopisa... Ponekada je za operativni deo zakazivanja prostora, lokacije, vozača i slično zadužen organizator ili neko ko nije dovoljno upućen u temu, zato je bitno da svi članovi tima budu konsultovani i pripremljeni unapred za zadatak koji ih očekuje.

• Kako napraviti adekvatnu fotografiju za tekst, a zaštititi identitet osobe?

Kretivni je izazov naći pravi posredni pristup da se ne prikaže direktno identitet osobe, a da se ne bude baš banalan. Naravno da uvek balansirate u odnosu na osobu koju fotografišete, težište teme, lokaciju na kojoj ste i uredničku koncepciju koja postoji. Ipak, iznad svega najvažniji je čovek i često je potrebno odvojiti i vremena da razumete i čujete u kom pravcu ide priča. Fotografija je komunikacija i smatram da ne možemo da očekujemo da neko nama, fotografima, da sve od sebe odmah, pokaže i ispolji emocije a da mi samo držimo aparat i tražimo najbolji kadar. Komunikacija podrazumeva da uspostavite relaciju poštovanja i poverenja.

U vizuelnom smislu trudim se da, iz te priče i okruženja koje imam, stvorim osećaj intime i svesti kod posmatrača da je u pitanju osoba sa kojom možda možemo da se identifikujemo, a ne neki statistički broj lišen ljudskosti. To je moguće kroz detalje ruku, lica i tela, privatne predmete, svesnu upotrebu neoštine, svetla i senke i razna druga izražajna sredstva.

• Kako se izboriti za profesionalno obavljanje posla? Na kakve sve izazove nailaziš i šta urednici očekuju?

To je dosta teško, posebno kada ste mladi i na početku karijere. Tada još nemate izgrađene stavove, nemate iskustvo i ukoliko postoji pritisak ili loše smernice – lako je izgubiti kompas. Ne poričem da je u mnogim redakcijama prisutan površan pristup poslu, nedovoljna pripremljenost, nedostatak kreativnosti i težnje ka originalnosti. Čini mi se da je trenutno veća briga da sve redakcije imaju isti tekst nego svoj ugao posmatranja i svoje teme. Zaista je senzacionalizam zastupljen u velikoj meri. On prodaje tiraž, on donosi klik, diktira uredničku politiku. Ali to i dalje nije opravdanje da učestvujemo u nečemu ako u to ne verujemo. Dakle, neke terene i zadatke moramo da odbijemo, za druge da zahtevamo da se odlože dok se bolje ne pripremimo. Moramo da se borimo da naš materijal ne dobije drugu konotaciju u krajnjem predstavljanju i prezentaciji. Naše ime stoji ispod toga, naše vreme i naša vera u to što radimo. Nismo u prilici da obrađujemo samo teme koje nas zanimaju, ali uvek moramo da moralno stojimo iza toga što radimo. Morate biti čovek, pa onda fotograf. Postoje situacije kada bi jednostavno trebalo da spustite aparat, bez obzira šta ko očekuje od vas. Važno je šta mi očekujemo od sebe.

• Nekada osoba i želi da se fotografiše, oseća se osnaženom, želi da javno govori o svom iskustvu. Kako onda postupaš, da li joj ukažeš na to koliko sadržaj ostaje na Internetu?

Postoje situacije kada odlučite da odbacite dobre kadrove jer želite da sačuvate dostojanstvo osobe koju fotografišete. Reporterji znaju da budu poput gladnih ptica i kada se namesti plen umeju da ga napadnu. Ponekad je teško odupreti se tome. Ali, čak i ako napravite neke fotografije, potrebno je dobro razmisliti šta i u kom kontekstu objavljujete. Osobe koje snimate mogu biti ponesene nekom idejom ili verom u medije, nošene mišlju da će sebi pomoći na taj način i nisu svesne koliko mediji umeju da budu nemilosrdni. Možda ćete uvideti da ta vrsta eksponiranja neće biti dobra za osobu koju snimate. Ima urednika koji očekuju suze i patetiku, ali dešava se i da osobe koje snimate previše ulaze u neku ulogu, dajući prenatrpane i usiljene emocije, očekujući verovatno veću empatiju kod posmatrača. To nije dobro, to pravi fotograf mora da prepozna, oseti i isključi. Komunikacija i svest o tome šta i zašto radimo moraju da budu kompas koji nas vode. Snimanje osoba koje su preživele nasilje je specifično zato što niko to nije birao, svako može da postane žrtva. To je osnovna poruka koja treba da bude poslata čitaocima. Zato mislim da je preusiljena patetika potpuno pogrešna, a naravno i degradirajuća po ljude koje snimamo.

Što se tiče plasmana fotografija na internetu, tu treba posebno biti obazriv. Ukoliko se objavi fotografija neprilagođenog sadržaja, moguće je ukloniti je sa konkretnog linka, teksta, posta - ali nije nužno da će se tako lako ukloniti sa celokupne internet pretrage. Jednom plasirana fotografija vrlo brzo se širi mrežom, često nedozvoljeno i bez kontrole. To je, naravno, nezakonito ali ukoliko se šteta načini, potrebno je vreme i izvestan napor da se sadržaj potpuno ukloni sa interneta.

• **Kako se osećaš kada je potrebno da radiš zadatke sa osetljivim temama? Da li imaš pripreme u redakciji?**

Idealna situacija je kada sam na vreme uključena u pripreme. Tada mogu da razgovaram sa urednicima o ideji, uglu priče, kako je sve koncipirano. Dogovaram se sa novinarima, osobom koja ugovara priču, upućuje me u detalje i tako dalje. U takvoj situaciji imam vremena da se informišem i da razmislim i osmislim svoj deo posla. Onda razgovaramo i o lokaciji. Naravno, nikada ne znamo kako će se sve odvijati dok se uživo ne susretnemo sa osobom koju je potrebno snimiti. Dalje se sve razvija u odnosu na to kakva komunikacija se uspostavi, odnos poverenja i zajednički pravac priče.

Nažalost, mnogo češći scenario je da ni ne znate sve dnevne zadatke, da vas sa jednog snimanja preusmere na drugo i da se onda usput informišete o tome šta radite, koga i zašto snimate. To je lošija varijanta koja neretko može biti izbegnuta, ali mnogi novinari ne uključuju fotografe i snimatelje na vreme. Naravno, tada i rezultat uglavnom bude lošiji.

Lično, volim da radim društveno angažovane priče. Smatram da je moć fotografije velika, ali takođe znam i da mora biti pravilno usmerena, vodeći računa prvenstveno o ljudima koje prezentuje. Volim da ulazim u nepoznate sfere i da otkrivam bolna i ključna mesta kako bih svojim radom pokušala da prenesem nešto više o toj temi. Nikada ništa nije cno-belo, niti smemo da budemo isključivi i povedeni predrasudama. Zato mislim da fotografija može puno da pomogne u uspostavljanju boljih međuljudskih odnosa, rešavanju problema i širenju tolerancije.

• **Da li si išla na neke obuke, seminare, kontaktirala neku nevladinu organizaciju, tražeći pojašnjenja ili neke smernice prilikom saradnje sa osobama koje su preživele nasilje?**

Nažalost, nisam imala edukacije niti obuke koje se bave ovim temama. Ipak, u sklopu nekih drugih fotografskih radionica imala sam priliku da čujem iskustva predavača i drugih fotografa učesnika iz celog sveta koja su jako dragocena. U situaciji kada sam radila jedan samostalni projekat koji se ticao transseksualnih osoba, pokušala sam da dobijem odgovore na pitanja, koja su me tokom priprema zanimala, na jednoj eminentnoj državnoj klinici. Posle vrlo grubog, nekonstruktivnog i neprimerenog razgovora sa lekarom, obratila sam se nevladinoj organizaciji. Tu sam naišla na drugačiji odnos ne samo ka meni i mojoj ideji za budući rad, već ka celokupnoj temi ali i, ono što je najvažnije, populaciji i ljudima koji su diskriminisani. Ipak smatram da u pravom istraživanju

ne treba imati samo jedan ugao posmatranja i jedan izvor informacija, jer vrlo lako možemo da ostanemo nedovoljno upućeni.

- **Fotografisanje dece je naročito osetljiva tema. Kako tome pristupaš?**

Fotografisanje dece inače podrazumeva sagasnost staratelja. Ukoliko je reč o nekoj porodičnoj priči, verovatno ću snimiti decu. Ali ako je neka osetljiva tema, onda ću birati posredna sredstva i izbegavati da otkrijem identitet deteta. Takav pristup imam i u situacijama kada se snimaju institucije poput vrtića, škola i razne ilustrativne ili poluilustrativne fotografije.

- **Da li tražiš pismenu saglasnost od osoba koje fotografišeš, naročito kad su u pitanju osetljive teme?**

Moram biti iskrena, nikada nisam tražila pismenu saglasnost. Redakcija bi pravila dogovor, ukoliko je snimanje za potrebe medija. Ako je to neki moj lični projekat, onda je postojao neki neformalni zajednički plan između mene i fotografisane osobe. Ipak, slažem se da je to vrlo pametno imati, jer se time sprečava naknadno menjanje konteksta, prezentacija i sama svrha i upotreba materijala sa jedne strane, a sa druge strane – fotograf se štiti od potencijalne promene mišljenja i želje fotografisane osobe koja može posle dugog perioda saradnje da odustane ili naknadno potražuje druge uslove... Stranci uglavnom poseduju formulare koje osobe pre snimanja potpisuju, Za snimanje stock fotografija je neophodan model release. Mnoge agencije takođe imaju tu praksu. Svakako se zna da je nedozvoljeno snimanje maloletnika i dece bez saglasnosti roditelja ili staratelja. Takođe, snimanja u bolnicama, domovima i raznim drugim institucijama nisu moguća bez odobrenja fotografisanih osoba ili njihovih staratelja.

- **Predaješ fotografiju i na fakultetu za Medije i komunikacije. Da li studentkinje i studente edukujete o gore navedenim temama?**

Ne postoji specijalni predmet, ali se kroz ostale nastavne jedinice dotičemo raznih problema i situacija u kojima se mladi fotografi mogu naći. Nažalost, to možda nije dovoljno, ali naša profesija zahteva puno prakse i naknadnog usavršavanja kada se napravi neko profilisanje u samom poslu. Neće svi studenti digitalnih umetnosti izabrati fotografiju kao primarno zanimanje, niti će svi fotografi završiti u fotožurnalizmu. Detaljnije izučavanje ovih problema podrazumevalo bi i adekvatnu literaturu na tu temu. Ipak, smatram da su ovo jako važna pitanja i da bi sve škole i redakcije trebalo da pravno i etički dodatno edukuju svoje fotografe i novinare. Svima nam je neophodno permanentno usavršavanje i to bi trebalo da postane praksa.

